

ansiklopedi@aksaray.edu.tr

ÂZİZ MAHMÛD HÛDÂÎ

Celvetiyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, şair

DOÇ.DR. MUHİTTİN TURAN

Azîz Mahmûd Hüdâyî, 1541 yılında o dönemde Aksaray'a bağlı olan Şereflikoçhisar'da doğmuştur. Şiirlerinde kullandığı "Hüdâyî" lakabının kendisine Üftâde ismiyle bilinen Muhammed Muhyiddin (ö. 1580) tarafından verildiği bilgisi kaynaklarda geçmektedir. "Azîz" sıfatı kendi eserlerinde geçmemektedir. Bu sıfatı biyografi müelliflerinin kendisine verdiklerini düşünmek yerinde olacaktır. Vefatına kadar Üsküdar'da kaldığı için Üsküdarî Seyyid Mahmûd Efendi olarak da tanınır. Babası Mahmûd oğlu Fazlullâh'tır. Hüdâyî'nin on bir çocuğu dünyaya gelmiştir. Halvetiyye tarikatının bir kolu olan Celvetiyye tarikatını kurmuştur.

Sivrihisar'da başladığı ilk tahsiline İstanbul Küçükayasofya Medresesi'nde devam etmiş ve talebelik zamanında Küçükayasofya Câmîi şeyhi Nûreddinzâde Muslihuddin Efendi (ö. 1574)'nin sohbetlerine katılmıştır. Medreseyi tamamladıktan sonra Nâzırzâde Ramazan (ö. 1576)'ın öğrencisi olmuş, Edirne'ye müderris tayin edilen ve ardından da Mısır ve Şam'a giden hocasının yanında hazır bulunmuş, onun muid ve mülazımı olmuştur. Nâzırzâde Ramazan'ın yanında, gezip gördüğü yerlerde farklı hocalardan dersler görmüştür. Bunlardan biri de Kahire'de Şeyh Kerîmüddîn-i Halvetî (ö. 1577)'den okuduğu "usûl-i esmâ" dersleridir.

1573 yılında Mısır'dan dönüşte Nâzırzâde Ramazan Bursa mevleviyetine (yüksek dereceli kadılık) getirilirken Azîz Mahmûd Hüdâyî de Ferhâdiye Medresesi'ne

müderris olmuş ve Câmî-i Atîk Mahkemesi'nde nâiblik yapmıştır. Hocası Nâzırzâde Ramazan'ın vefatından sonra, yaklaşık dört yıl sürdürmüş olduğu resmî görevlerini bırakmış ve önceden Kayan Camii'nde vaaz ve sohbetlerinde bulunduğu Üftâde'ye 36 yaşında iken intisap etmiştir (1576). Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Üftâde'ye intisabı ile ilgili çeşitli rivayetler nakledilir. Meşhur olan rivayetlerden biri şudur: "Hüdâyî, dindar bir şahsın aleyhinde verdiği bir hükümden dolayı çok üzülür ve gece rüyasında cehennem ateşini görür.

Cennete gideceğini düşündüğü hayır sahibi insanların, hatta hocası Nâzırzâde Ramazan'ın bile burada olduğunu müşahade eder. Dehşet içinde uyanan Azîz Mahmûd Hüdâyî, bu üzüntü ile hemen sabah vakti bütün varlığını fakirlere ve düşkünlere dağıtır, kadılık ve müderrislik mesleklerinde de ayrılarak Üftâde'ye intisap eder." *İntisabı ile ilgili diğer bir rivayet de şu şekilde nakledilir:* "Bir adam her sene hacca gitmek için niyet etmekte fakat bir türlü gidememektedir. Çok istekli olan adam eşine 'Eğer bu sene de hacca niyet edip gidemezsem seni talâk-ı selâse ile boşayacağım.' der. Arife günü ortadan kaybolan adam Kurban Bayramının son gününden sonra evinin kapısını çalar. Bu durumu gören eşi kendisini boşanmış olarak gördüğü için kapıyı açamayacağını söyler.

Adam da her ne kadar hacca gidip geldiğini söylese de eşini ikna edemez ve eşi sonunda Mahkeme-i Atîk hâkimi Aziz Mahmud Hüdâyî'ye başvurur. Aynı durumu Hüdâyî'ye de anlatır ve isterlerse hacdan dönen kafiye

kendisinin oraya gidip gitmediğini sormalarını ister. Kafile, dönüşte şahit olarak dinlenir ve adamın gerçekten hacda birlikte olduklarına şehadet eder. Azîz Mahmûd Hüdâyî de boşanmanın olmadığını ve evliliğin devamı istikametinde karar verir. Ardından adama bu kadar kısa süre içerisinde nasıl hacca gidip geldiğini sorduğunda adam ‘Eskici Mehmed Dede’nin manevi delaletiyle tayy-ı zaman ve tayy-ı mekân’ yaptığını söyleyince Hüdâyî de derhâl bu zata gidip inabe almak ister fakat kendisine ‘Nasibiniz bizde değil Üftâde hazretlerindedir.’ denir.”

Azîz Mahmûd Hüdâyî’nin Üftâde’ye intisabının ilk zamanlarına dair anlatılan bir menkıbe de şöyledir: Üftâde bir gün Hüdâyî’ye Bursa sokaklarında dolaşarak ciğer satmasını ister. Hüdâyî de bu görevi yerine getirmek üzere omuzunda ciğer sırtığı mahalle mahalle gezer. Bu durumu gören Bursa halkı taaccüp ederek Hüdâyî hakkında dedikodular üretmeye, ona müstehzi gözlerle bakmaya başlarlar fakat Hüdâyî bu duruma aldırış etmeden şeyhinin verdiği görevi bihakkın yerine getirir. Bu işi bitirdikten sonra şeyhi ona dergâhın tuvaletlerini temizleme görevi verir. Bir gün temizlik sırasında şehre yeni kadının geldiğini duyunca kendisinin de eski Bursa kadısı olduğu hatırına gelir. Bir an nefsinin iğvasına dalar ama sonra şeyhine verdiği sözler onu teskin eder.

Tövbe edip pişman olur ve temizliği, süpürgeyi bırakarak sakalıyla yapmaya başlayınca şeyhi ‘Evladım! Sakal mübarektir. Sen süpürgeyle temizliğe devam et. Bu durum senin için bir imtihandı ve sen bu imtihanı muvaffakiyetle geçtin.’ der.” Hüdâyî, Üftâde’ye intisabından sonra nefsini terbiye için sıkı bir riyâzet ve mücahedeye girişmiştir. Bu gayretler sırasında aralarında ortaya çıkan olağanüstü olaylarla ilgili olarak bazı menkıbeler anlatılır. Bunlar arasından en meşhur menkıbelerden biri şudur: “Azîz Mahmûd Hüdâyî, Üftâde’nin abdest suyunu her gün ısıtarak ibrikle dökmek vazifesindedir. Bir gün abdest suyunu ısıtmakta gecikmiş ve Üftâde de abdest almak için hazırlanmaktadır.

Hüdâyî telaş içerisinde koşarken elindeki ibriği göğsüne sımsıkı tutarak içerisindeki zikir ateşi ile suyu ısıtır ve Üftâde, eline dökülen suyun sıcak olduğunu fark edince Hüdâyî’ye ‘Oğlum nereden ısıttın bu suyu?’ diye sorar ve o da ‘Efendimiz bilirler...’ diyerek tam teslimiyetini

ifade eder.” Azîz Mahmûd Hüdâyî, üç yıl gibi kısa bir sürede sülûkunu tamamladıktan sonra Sivrihisar’a halife olarak tayin edilmiştir. Yaklaşık altı ay sonra tekrar Bursa’ya dönen Hüdâyî, Üftâde’nin 1580’de vefatı üzerine Rumeli, Trakya ve Balkanlara giderek bir müddet sonra İstanbul’a dönmüş ve Küçük Çalıcı Tepesi’nin arka taraflarında Musalla ya da diğer adıyla Çilehâne denilen mescidin bulunduğu yere küçük bir ev yaparak orada bir müddet inzivaya çekilmiştir.

Ardından Rum Mehmed Paşa Camii yanındaki bir eve taşınarak ailesi ile yaşamaya devam etmiştir. Üftâde’nin yanında kaldığı süre içerisinde onunla yapmış olduğu ahlâkî ve tasavvufî sohbetleri, vakiaları, rüyaları, esrâr-ı tarîkata dair konuşmaları Arapça olarak kaleme almıştır. *Vâkı’ât* ismi verilen bu eseri, günlük konuşmaları konu edindiği için bir günlük ya da hatıra defteri mahiyetindedir. Burada şeyhi Üftâde’yi şu beyitlerle anar:

“Bağ-ı aşkın andelîbi Hazret-i Üftâde’dir
Derdli âşıklar tabîbi Hazret-i Üftâde’dir

Vâsıl-ı kâmil O’dur tevhîd-i zâta şüphesiz
Dost ilinin reh-nümâsı Hazret-i Üftâde’dir

Eyleyen rûhundan istimdâd erişir matlaba
Halleden her müşkilâtı Hazret-i Üftâde’dir

Mürşid-i âlî dilersen dâmeni pâkini tut
Gösteren râh-ı Hüdâ’yı Hazret-i Üftâde’dir

Sıdk ile kul ol Hüdâyî eşiğinde dâimâ
Bil hakikat kutb-i aktâb Hazret-i Üftâde’dir”

Ona büyük saygısı olan devrin padişahı Sultan I. Ahmed, gördüğü bir rüyayı Hüdâyî’ye tabir ettirmek üzere yazılı olarak kendisine göndermiş ve rüyanın tabirini gören padişah “İşte gördüğüm rüyanın tabiri budur!” diyerek Hüdâyî’ye bağlılığını ifade etmiş ve ona bin altın irsal etmiştir. Hüdâyî, Küçükayasofya Câmîi Tekkesi’nde sekiz yıl şeyhlik makamında oturmuş ve Mart 1593’te Muîd Dede’nin vefatı üzerine Fâtih Camii’nde tefsir ve hadis dersleri vermiştir. 1594’te inşası tamamlanan dergâhta irşat ve tebliğlerde bulunmuştur. Çeşitli yerlerde çilehane, mescit, hamam gibi imar faaliyetlerinde bulunarak halka büyük hizmetlerde bulunmuş ve Eylül 1598’de vermiş olduğu hizmetlerden dolayı devrin padişahı tarafından kendisine günde yüz akçe maaş bağlanmıştır.

Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nde pazartesi günleri vaazlar vermiş ve Sultan Ahmed Camii'nde ilk hutbeyi o okumuştur. Aynı camide her ayın ilk pazartesi günleri vaazlar vermiştir. Üç kere hacca giden Hüdâyî'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'dan dünyaya gelen Ayşe Sultan ile evlendiği rivayet edilmektedir. Ekim 1628'de Bursa'da vefat eden Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin kabri Üsküdar'daki tekkededir. Ölümü üzerine düşürülen tarihler çoktur. Onlardan birkaçını verelim:

“Bugün ol Kutb-i âlem Hazret-i Mahmûd Efendi kim

Koyup işbu mekânı azm-i bâğ-ı lâ-mekân itdi
Cihândan göz yumup gitdikçe Fakrî didi târihin
Hüdâyî Hû çeküp rûhı hemân azm-i cinân itdi”
(1038) هدایی هو جکوب روحی همان عزم جنان ایندی

“Didi hâtif ey Füzûnî şöyle kim târihini
Kutb idi Mahmûd Efendi cânı teslîm eyledi”
(1038) قطب ایدی محمود افندی جانی تسلیم ایلدی

“Şeyh Mahmûd Hüdâyî” (1038)

Azîz Mahmûd Hüdâyî, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman (Genç Osman) ve IV. Murad'ın saltanat dönemlerini idrak etmiş ve onlarla münasebette bulunmuştur. IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşatmıştır. Özellikle III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman (Genç Osman)'ın davetlisi olarak bazen saraya gitmiş, onlarla sohbetlerde bulunmuş ve çoğu III. Murad'a olmak üzere birçok mektup göndermiştir. Özellikle I. Ahmed ile yakın münasebetleri olmuştur. Küçük Çamlıca'daki Bulgurlu köyü, Ilısluk mezrası ve Gaziler tepesinin bir kısmı çıkarılan ferman ile Hüdâyî adına tescil edilmiştir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre I. Ahmed'in Hüdâyî'ye olan hürmeti o kadar derindi ki Hüdâyî abdest alırken eline su dökmüş ve valide sultan da havlu tutmuştur. Yine Üsküdar çarşısında Hüdâyî'yi ata bindirmiş ve I. Ahmed de yanında seyis gibi yürümüştür. Nev'izâde Atâyî, Sarı Abdullah Efendi, Şeyhülislâm Esad Efendi, Okçuzâde Mehmed Şâhî Efendi, Sun'ullah Efendi, Hoca Sadeddin Efendi ve Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Hüdâyî'nin sohbetlerinde bulunanlar arasındadır. Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi ve Şeyhülislam Sun'ullah Efendi'nin de cenaze namazlarını kıldırılmıştır.

Celvetî şeyhi İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1725), *Silsile-i Celvetiyye* adlı eserinde kimi kaynakların Halvetiyye'nin bir kolu olarak gösterdiği, kimi kaynakların müstakil bir tarikat olarak anlattığı, kimi kaynakların ise ikisinin iç içe bir tarikat hüviyetine sahip olduğunu söylediği Celvetiyye tarikatının kurucusu İbrâhim Zâhid-i Geylânî (ö. 1291) zamanında “hilâl”, Üftâde zamanında “yarım ay” ve Hüdâyî zamanında ise “dolunay” olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Bursevî, Celvetiyye tarikatının en mütekâmil şeklinin Hüdâyî zamanında teşekkül ettiğini belirtmektedir.

Hüdâyî'nin irşat kabiliyeti, rüya tabirlerindeki iştiharı, hizmetleri, halifeleri, nüfuzu, mevizaları ve menkıbeleri onun halkın en fakirinden devlet ricalinin en üstüne kadar büyük tesir bırakmasına vesile olmuştur. Bu menkıbeler başta Üftâde olmak üzere, devrin padişahları, müritleri ve diğer kişilerle ilgili olarak dilden dile yayılmıştır. Anadolu ve Balkanlar'da vahdet-i vücud anlayışına bağlı fikirleri ile derin tesirler bırakmış ve tarikatların yayılmasında önemli rol oynamıştır. Kabrini ziyaret edenler, müntesipleri ve onu sevenler için “Denizde boğulmasınlar, âhir ömürlerinde fakirlik görmesinler ve imanların kurtarmadıkça ölmesinler.” sözü meşhurdur.

1850 yılında yanan Hüdâyî Külliyesi'nin Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılması ona olan ihtiramın bir göstergesi sayılabilir. Tekke-Tasavvuf Edebiyatı kapsamında değerlendirebileceğimiz Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin şiirleri samimi ve halkın kolayca anlayabileceği basit mısralarla halkı tasavvuf yoluna davet etmiştir. Şiirlerinde Yûnus Emre tarzındaki ilahileri hemen dikkat çeker:

“Neyleyeyim dünyâyı
Bana Allâh'ım gerek
Gerekmez mâsivâyı
Bana sultânım gerek

Ehl-i dünyâ dünyâda
Ehl-i ukbâ ukbâda
Her biri bir sevdâda
Bana Allâh'ım gerek

Derdli dermânın ister
Kullar sultânın ister
Âşık cânânın ister
Bana Subhân'ım gerek

Fânî devlet gerekmez
Dürlü zînet gerekmez
Hak'sız cennet gerekmez
Bana Allâh'ım gerek

Mecnûn ister Leylâ'yı
Vâmık özler Azrâ'yı
N'idem gayrı sevdâyı
Bana Allâh'ım gerek

Bülbül güle karşı zâr
Pervâneyi yakmış nâr
Her kulun bir derdi var
Bana Allâh'ım gerek

Beyhûde hevâyı ko
Hakkı bulagör yâ Hû
Hüdâyî'nin sözü bu
Bana Allâh'ım gerek"

Hem aruz hem de hece vezniyle ortaya koyduğu, akıcı, sade ve samimi bir eda hissettiren şiirlerini bir tebliğ yöntemi olarak kullanmış ve bu şiirler halktan padişaha kadar geniş bir yelpazede okuyucu kitlesi bulmuştur. Bazı şiirleri de bestelenmiştir. Türkçe şiirlerini topladığı *Dîvân*'ında iki yüz elliye aşkın ilahi bulunmaktadır. Divan şairlerinin biyografilerinin yer aldığı tezkirelerde ise Hüdâyî'ye yer verilmemiştir. Bu durum onun bir Divan şairi olarak görülmediğini daha çok tekke ve tasavvuf çevrelerinde varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bazı şiirlerine nazire ve hâşiyeler kaleme alınmıştır. İstanbul kütüphanelerinde eserlerinin birçok nüshasının mevcudiyeti, onun çok okunduğunun bir işaretidir.

Eserleri: Azîz Mahmuûd Hüdâyî'nin otuza yakın Arapça ve Türkçe eseri vardır. Belli başlı olanları şunlardır. *Türkçe eserleri:* **1. Dîvân-ı İlâhiyyât:** Farklı nazım şekilleriyle, Yunus Emre ve Ahmed Yesevi tarzında kaleme alınmış yaklaşık 255 ilahinin yer aldığı divanıdır. İsmail Hakkı Bursevî divan hakkında "Üç yüze karîb ilâhiyyâtı vardır ki, cümle-i hakâyıkı anda remz ve cemî esrârı dere eylemişlerdir. Bir vechile ki bu vâdîde onun fevkinde kelâm-ı manzûm cârî olmak bir ârife mukadder değildir." der. **2. Necâtü'l-Garîk fî'l-Cem'i ve't-Tefrîk:** Tasavvufî ıstıhlardan olan "cem" ile "fark"ın anlatıldığı eseridir. **3. Tarîkatnâme:** Celvetiyye tarikatının adabından bahsettiği eseridir. Bu eserin sonunda Hüdâyî'nin kısa bir hâl tercümesi ve tarikat silsilesine de yer vermiştir.

4. Mektûbât (Tezâkir): Hüdâyî'nin III. Murad'la birlikte diğer padişah ve devlet ricaline, bazı muhip ile müntesiplerine yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Ayrıca bu mektuplarından Hüdâyî'nin daha birçok eser vücuda getirdiğini de öğrenmekteyiz. Meselâ sohbetlerine katıldığı hocası Nûreddinzâde Muslihuddin Efendi'nin tamamlayamadığı *Nasûs Şerhi*'ni ikmal ettiğini mektuplarından öğrenmekteyiz. **5. Nesâ'ih ve Mevâ'iz:** Hüdâyî'nin vaaz ve nasihatlerini ihtiva eden eseridir. **6. Mi'râciyye:** Hz. Peygamber'in Miraç hadisesini ayet ve hadisler ışığında anlattığı eseridir. **7. Ecvibe-i Mutasavvifâne:** Müritlerinin Hüdâyî'ye tarikat adabı, tevhit, terbiye, dua gibi konularda sorduğu bazı suallere verdiği cevaplardan oluşan eseridir.

Arapça eserleri: **1. Nefâ'isü'l-Mecâlis:** Kur'ân-ı Kerim'den seçtiği bazı ayetlerin tefsirinden oluşmaktadır. **2. Câmi'ü'l-Fezâ'il Kâmi'ü'r-Rezâ'il:** Aile içi ilişkilerden, akraba ilişkilerinden ve insanlar arasındaki hukuktan bahseden, bu anlamda ilmî, ahlâkî ve amelî faziletlerin değerini anlatan bir eserdir. **3. Miftâhu's-Salât ve Mirkâtü'n-Necât:** Muhyiddin Arabî ve Şehâbeddin Sühreverdî'nin görüşlerine yer vererek namazın ve cumanın hikmet ve faziletlerinin anlatıldığı eseridir. **4. Hulâsatü'l-Ahbâr fî-Ahvâli'n-Nebiyi'l-Muhtâr:** Varlık, hilkat, tevhidin mertebeleri, Hz. Peygamber'in doğumu, ilim, marifet, evrâd ve hakikat-i Muhammediye gibi konuları ihtiva eden eseridir.

5. Habbetü'l-Mahabbe: Üç fasıldan müteşekkil olan eserde Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisi anlatılmaktadır. **6. Keşfü'l-Kinâ' 'an-Vechi's-Semâ:** Semâ'ın tasavvufî delillerinin ve meşruiyetinin anlatıldığı eseridir. **7. Vâkı'ât:** Şeyhi Üftâde ile aralarında yaklaşık üç yıl süre boyunca geçen ahlâkî ve tasavvufî sohbetleri, vakıaları, rüyaları, esrâr-ı tarîkata dair konuşmaları ihtiva eder. Eser, günlük konuşmaları konu edinmesi bakımından hatıra defteri hususiyeti de göstermektedir. **8. Hayâtü'l-Ervâh ve Necâtü'l-Eşbâh:** Ecel, mahşer, insanın nefsini öldürmesi / dizginlemesi, şakîlerin ahvali, ölüm anındaki durumlar, şefaât gibi konuların işlendiği eserdir.

9. Fethü'l-Bâb ve Ref'ü'l-Hicâb: Üç bâbdan oluşan eserin ilk bâbında insanın yaratılışı, ikinci bâbda tövbe ve üçüncü bâbda ise insanda tecelli eden ilâhî sırlar anlatılmıştır. **10.**

et-Tarîkatü'l-Muhammediyye Vesiletü ile's-Sa'âdeti's-Sermediyye: Tarikata girmek isteyenlere sülûk yollarını, mürşide olan ihtiyacı, inâbeyi, tarikat adabını anlatan bir eserdir. **11. el-Mecâlisü'l-Va'ziyye:** Hüdâyî'nin ayet, hadis ve menâkıb-ı evliyâyı vaaz tarzında anlattığı eseridir. **12. el-Fethü'l-İlâhî:** İnsanın madde ve mana veçhelerini ve bunlar arasındaki münasebeti anlatan eseridir. **13. Tecelliyât:** Hüdâyî'nin bu eseri ilâhî yolculukta kalbinde görünen sırları yani tecellileri, iç yolculuğu sonucunda gösterdiği kemâlâtı ve irşat mezuniyetini anlatmaktadır. Eserin bazı nüshaları Türkçedir.

14. el-Es'ile ve'l-Ecvibe fi-Ahvâli'l-Mevtâ: Ölü insanların ahvalinden ve dirilerle münasebetlerinin olup olmadığından bahseden eseridir. **15. Hâşiye ale'l-Kûhistânî fi-Şerh-i Fıkh-ı Keydânî:** Mehmed Kûhistânî'nin *Fıkh-ı Keydânî*'ye yazdığı şerhin Hüdâyî tarafından şahitlerle genişletilerek vücuda getirilmiş şeklidir. **16. Hutbeler (Mecmûa-i Hutab):** Cuma ve bayram günlerinde okuduğu hutbelerin bir araya getirildiği eseridir. **17. Merâtibü's-Sülûk:** Salikin tarikatta geçireceği mertebeleri anlatan eseridir. **18. Şemâ'ilü'n-Nübüvveti'l-Ahmediyyeti'l-Muhammediyye:** Arapça ve Türkçe olarak, biraz da mevlidi andıran tarzda kaleme alınan Hz. Peygamber'in şemailinden ve huylarından bahseden eserdir.

KAYNAKÇA

Arpaguş, S. (1995). *Sohbetler Aziz Mahmud Hüdâyî*. İstanbul: İnsan Yay.

Eren, H., Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, [HÜDÂYÎ, Aziz Mahmûd \(yesevi.edu.tr\)](http://HÜDÂYÎ.Aziz.Mahmûd(yesevi.edu.tr))

Kara, M. (2010). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.

Şenocak, K. (1970). *Kutb-ul Ârifîn Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî (K.S.) (Hayatı, Menakıbı ve Eserleri)*. İstanbul: Turgut Şedde Matbaası.

Şimşek, S. (2015). "XVII. Asır Türk Mutasavvıf Şâirlerinden Aziz Mahmûd Hüdâyî Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *Kesit Akademi Dergisi (1)*: 13-36.

Tatçı, M.; Yıldız, M. (2005). *Aziz Mahmûd Hüdâyî- Dîvân-ı İlâhîyât, Tıpkıbasım ve Çeviriyazı*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yay.

Tezeren, Z. (1987). *Aziz Mahmûd Hüdâyî- Hayatı, San'atı, Fikriyatı, Çağdaşları İçindeki Yeri ve Ünlü Eserleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Yılmaz, H. K. (1991). Aziz Mahmud Hüdâyî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 4, ss. 338-340). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yay.

Yılmaz, H. K. (1999). *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*. İstanbul: Erkam Yay.

Manzumelerinden Örnekler

Kimseler hüsnünü vasf eyleyemez
Zâtından güzeldir sultânım Mevlâ
Hak'dan gayrı Hak'dan söz söyleyemez
Zâtından güzeldir sultânım Mevlâ

Eğer arş u ferş ü levh ü kalemdir
Eğer cinn ü melek benî-Âdem'dir
Cümlesi reşha-i bahr-i keremdir
Zâtından güzeldir sultânım Mevlâ

Âlemler mevcidir bahr-i vücûdun
İnsândır zübdesi ol kenz-i cûdun
Ayn-ı hakikatla olsun şuhûdun
Zâtından güzeldir sultânım Mevlâ

Taglît ederse ger zâhirde kesret
Bâtın gözüyle bak görünün vahdet
Hüsnündedir bunca âsâr-ı kudret
Zâtından güzeldir sultânım Mevlâ

Fırsat geçer aldanma kıl ü kâle
Yalvar Hakk'a eriş kasr-ı kemâle
Hüdâyî mazhar ol nûr-i cemâle
Zâtından güzeldir sultânım Mevlâ
(Tatçı, Yıldız, s. 304-305)

~Vücûd iklimini fikr eyle dervîş
Bu cân u cism ü bu eller nedendür
Hakk'ın ihsânına şükr eyle dervîş
Gören göz söyleyen diller nedendir

Nedendir mihr ü mâh encüm Süreyyâ
Nedendir Arş u Ferş ü Sidre Tûbâ
Müsemmâ bir nedendir bunca esmâ
Zuhûrât u temessüller nedendir

Bu hüsnü kande buldu şâhid-i gül
Niçün feryâd eder bî-çâre bülbül
Nedir kesret bir iken mebde-i küll
Efendi bir bu çok kullar nedendir

Şu nâdân kim edipdir haşrı inkâr
Anı ilzâm eder evrâk-ı eşcâr
Fenâ bulup hayâta erdi tekrâr
Tegayyürler tebeddüller nedendir

Kimi nâkıs bu halkın kimi kâmil
Kimi hayretde kalmış şöyle gâfil
Hüdâyî kimi nûr-i zâta vâsıl
Terakkîler tenezzüller nedendir
(Tatcı, Yıldız, s. 399)

~

Kula lââyık olan ibâdet imiş
Hizmet-i Hak aceb sa'âdet imiş
Hâlet-i aşk özge hâlet imiş
Cümleye asl olan inâyet imiş

Enbiyânın şefâ'ati ne güzel
Kâmilin hüsn-i himmeti ne güzel
Kula Hakk'ın inâyeti ne güzel
Cümlelerin başı bir inâyet imiş

Hak yolunda çalış kusûr etme
Nefs için kalbi bî-huzûr etme
Sakın a'mâline gurûr etme
Cümlelerin başı bir inâyet imiş

Zikr ü tevhîd eger karînin ola
Umulur ki Hüdâ mu'inin ola
Bu kelâma begim yakînin ola
Cümlelerin başı bir inâyet imiş

Tîh-i hayretde kalma ey gâfil
Rûz u şeb sa'y et olmaga kâmil
Cân ile dinle bu sözü Hak bil
Cümleye asl olan inâyet imiş

İste Nakkâş'ı nakşa aldanma
Kuru sûretle iş biter sanma
Cehl ile nâr-ı gaflete yanma
Cümlelerin başı bir inâyet imiş

Hem-demi olsa tâlibin tevhîd
Olıdır iki cihânda sa'îd
İşidirsən eğer kelâm-ı müfid
Cümlelerin başı bir inâyet imiş

Olcak sâlike inâyet-i Hak
Tîz olurmuş o vâsıl-ı mutlak

Ma'rifet mektebinden oku sebak
Cümlelerin başı bir inâyet imiş

Bulagör ey Hüdâyî Mevlâ'yı
Geç sivâdan ko gayrı sevdâyı
Dinle iz'ân edin bu ma'nâyı
Cümlelerin başı bir inâyet imiş
(Tatcı, Yıldız, s. 339)